

26 ก.ค. 2539

แนวทางการอนุรักษ์ผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมด้วยวัสดุจากธรรมชาติ :

กรณีศึกษาอำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

**GUIDELINE FOR CONSERVATION OF NATURALLY DYED
HAND-WOVEN COTTON TEXTILES: A CASE STUDY OF
CHOMTHONG AND HOD DISTRICTS, CHIANG MAI PROVINCE**

ฐานิต กุลขจรพันธ์

ภาควิชาเทคโนโลยีการ
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย ม.มหิดล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2539

๑๗
ที่ ๘๒๑๖
๘๖
๒๕๓๙

Copyright by Mahidol University

38287 ๑.๒

ชื่อวิทยานิพนธ์

แนวทางการอนุรักษ์ผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมด้วยวัสดุจาก
ธรรมชาติ: กรณีศึกษาอำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด
จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัย

ฐานิส กุลขจรพันธ์

ปริญญา

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

เกษม กุลประดิษฐ์, M.Sc

กฤษณรักษ์ ธีรรัฐ, M.Sc

วันที่สำเร็จการศึกษา

13 พฤษภาคม พ.ศ. 2539

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาหาแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมด้วยวัสดุจากธรรมชาติ ใน 4 ตำบลคือ ตำบลบ้านตาล ตำบลนาคอรี อำเภอฮอด ตำบลสบเตี๊ยะ และตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตผ้าฝ้ายทอมือแหล่งผลิตใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ ในการศึกษาครั้งนี้ได้แยกการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มผู้บริโภค ในกลุ่มผู้ผลิตเลือกศึกษาจะจงผู้ทำหน้าที่ในการย้อม (Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 37 ราย ส่วนกลุ่มผู้บริโภคทำการศึกษาผู้บริโภคทั่วไปในเขตอำเภอเมือง จ.เชียงใหม่ ทำการสุ่มตัวอย่างแบบโควต้าโดยแยกตามพื้นที่ศึกษา รวมจำนวน 200 ราย ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากการศึกษาสามารถสรุปผลได้ดังนี้คือ

1. ด้านกลุ่มผู้ผลิต

ลักษณะการผลิตผ้าฝ้ายทอมือในกลุ่มพื้นที่ดังกล่าวมีทั้งการใช้สีสังเคราะห์และสีธรรมชาติ ส่วนใหญ่นิยมทอเป็นผืนผ้ามากกว่าการทำเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูป โดยมีวัตถุประสงค์ในการการผลิตเพื่อขายเป็นสินค้ามากกว่าใช้เอง สำหรับความรู้การย้อมสีผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือพบว่าได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ส่วนวัสดุที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ส่วนใหญ่ได้มาจากส่วนต่าง ๆ ของพืช สัตว์ได้มาจากตัวและรังครั้ง แร่ธาตุได้มาจากดินโคลน วัสดุเหล่านี้มาจากป่าใกล้บ้าน ส่วนการดูแลรักษาแหล่งวัตถุดิบที่นิยมใช้ในการย้อมพบว่า มีลักษณะของการอนุรักษ์ กล่าวคือ มีวิธีการตากเปลือกเพียงบางส่วนแล้วพอกโคลนไว้

สำหรับกระบวนการย้อมสีพบว่า มีการใช้สารช่วยติดสีโดยส่วนใหญ่เป็นสารส้ม ส่วนตัวติดสีนิยมใช้ตัวติดสีที่เป็นวัสดูธรรมชาติคือ เกลือ สำหรับเชื้อเพลิงที่ใช้ในการย้อมพบว่า มีการใช้ไม้พินจากป่าสวนและเศษกิ่งไม้จากไร่สวน สำหรับแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของประชากรตัวอย่าง รวมทั้งที่ใช้ในการย้อมพบว่า เป็นแหล่งน้ำเดียวกัน คือ น้ำประปาหมู่บ้านและน้ำใต้ดิน โดยไม่มีกระบวนการบำบัดน้ำก่อนนำมาใช้ และวิธีการกำจัดน้ำเสียที่เหลือจากการย้อมสีนิยมเททิ้งลงพื้นดินมากที่สุด ส่วนเศษวัสดุที่เหลือจากการย้อมนั้น อาทิเปลือกไม้ พบว่า นิยมนำไปทำเป็นเชื้อเพลิง และนำไปผสมกับน้ำเพื่อทำน้ำค้างใช้ในการกระบวนการติดสี แต่ไม่ปรากฏว่ามีระบบบำบัดน้ำเสีย ผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากการย้อมสีในกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือพบว่า การย้อมสีธรรมชาติส่งผลต่อสุขภาพต่อผู้ย้อมน้อยกว่าการย้อมสีสังเคราะห์

2. ด้านกลุ่มผู้บริโภค

ด้านความรู้ของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือ ทราบว่ามีการย้อมผ้าฝ้ายทอมือด้วยสีธรรมชาติและสีสังเคราะห์ ส่วนความคิดเห็นของกลุ่มประชากรตัวอย่างเมื่อกล่าวถึงผ้าฝ้ายทอมือ สิ่งแรกที่คำนึงคือ เป็นเรื่องของกรอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา ชนิดและประเภทของผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ประชากรตัวอย่างกลุ่มผู้บริโภคนิยมประเภทเครื่องแต่งกาย สำเร็จรูปประเภทเสื้อผ้าสำเร็จรูป และผ้าชิ้น จากการศึกษาทราบว่ามูลเหตุจูงใจในการซื้อพบว่า ความสวยงามของลวดลายมาอันดับแรก รองลงมาได้แก่ความสวยงามของเนื้อผ้า และคุณภาพการทอ ทั้งนี้จากการศึกษาทราบว่าโอกาสในการซื้อของกลุ่มประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมซื้อในช่วงเทศกาล เช่น ปีใหม่ หรือสงกรานต์โดยมีการใช้จ่ายเงินโดยเฉลี่ย ต่อครั้งประมาณ 200-500 บาท

แหล่งและสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างนิยมได้แก่ ในที่บาช่า ตลาดวโรรส และแหล่งผลิต รวมทั้งการจัดงานนิทรรศการต่าง ๆ สีผ้าฝ้ายทอมือที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างนิยม พบว่า สีแดง สีเขียว สีครีม สีขาว สีน้ำตาล เรียงตามลำดับ ส่วนการรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติพบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างทราบจากการบอกเล่าปากต่อปากมากที่สุด เป็นที่น่าสังเกตว่าการโฆษณาไม่ว่าจะเป็นจากหนังสือพิมพ์ แผ่นพับ ใบปลิวมีน้อย

Thesis Title Guideline for Conservation of Naturally Dyed Hand-Woven Cotton Textiles: A Case Study of Chomthong and Hod Districts, Chiang Mai Province

Name Thanit Kunkhajonphan

Degree Master of Science(Technology of Environmental Management)

Thesis Supervisory Committee
 Kasem Kulpradit, M.Sc.
 Kitsanarak Teeraraj, M.Sc.
 Sinth Sarobol, Ph.D.

Date of Graduation 13 May B.E. 2539 (1996)

ABSTRACT

The purpose of this research is to study guidelines for conservation of naturally dyed hand woven cotton textiles in Tambon Ban Tan and Tambon Nakhorua, Hod District, Tambon Sop Tia and Tambon Mae Soi, Chom Thong District, Chiang Mai Province, which are major centers of hand woven textile production. This research is divided into two sections: producers and consumers. Within the group of producers, a group of 37 who actually do the dyeing were selected for study (purposive sampling). As to the consumer group, they were selected from Muang District, Chiang Mai Province, with a total of 200 being chosen using accidental with quotas by area. Results of the study are summarized as follows:

1. PRODUCERS

Producers of hand woven textiles use either natural dyes or synthetic dyes. Most produced fabric rather than finished products which are usually produced for sale rather than for personal use. Knowledge of natural dyeing is passed on from generation to generation. Most of the raw materials used in dyeing come from plants, with the lac bugs and soil minerals also being used. Most of these resources are found in reserved forests near the village. Usually, the methods used to obtain plant material include efforts to conserve the plant, e.g., removing sections of bark but then covering the spaces where the bark has been removed with mud.

As to the dyeing process, mordants are used, usually alum and sodium chloride as a fixing agent. The fuel used is wood from the forest or orchards. Water used in the dyeing process is from the same sources as drinking and household water, i.e., surface water and well water. The water is not treated in any way before being used for dyeing. Disposal of waste water from dyeing generally amounts to pouring it onto the ground. The residue from the dye stock, e.g., bits of wood, are used for fuel or are mixed with water to form an alkaline solution for use as a mordant. There is no water treatment system used. Effects on health are much less if natural dyes are used than if synthetics are employed.

2. CONSUMERS

Surveys of knowledge of hand woven naturally dyed cotton textiles found that most users are aware that there are two dyeing methods, natural dyes and synthetic dyes. What consumers think of most when they consider hand woven cotton textiles is conservation of Lanna culture. The favorite type of product mentioned was ready made clothing and skirts (*pha sin*). The beauty of the design was most often cited as the main motivation in selection of an item, followed by the texture of the material and the quality of the weaving. Most of the products were purchased during festivals, e.g., Thai New Year and Songkran, with consumers spending about 200-500 baht per time.

The key locations where the items were purchased include the Night Bazaar, Wororot Market, and production centers in Chom Thong and San Kampaeng, and at festivals. Red and green were the favorite colors, followed by cream and brown. As to sources of knowledge about hand woven cotton textiles, most respondents reported their information came through word of mouth. Little information was obtained from newspapers, brochures or fliers.

